

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

Ніколаєв Євген Борисович

УДК 330.342.24(043.3)

**ТЕОРІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ:
ЗМІСТ І ОСНОВНІ СУПЕРЕЧНОСТІ**

Спеціальність 08.00.01 – Економічна теорія та історія економічної думки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

КИЇВ — 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі політичної економії обліково-економічних факультетів ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, м. Київ.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Семенов Михайло Григорович,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
доцент кафедри політичної економії обліково-економічних факультетів

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Федулова Любов Іванівна,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»,
завідувач відділом технологічного прогнозування та інноваційної політики

кандидат економічних наук, доцент
Маслов Анатолій Олександрович,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
докторант кафедри економічної теорії

Захист відбудеться 12 травня 2011 р. о 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.01 ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за адресою: 03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1, ауд. 317.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за адресою: 03113, м. Київ, вулиця Дегтярівська, 49-Г, ауд. 601.

Автореферат розіслано 07 квітня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
доктор економічних наук, професор

Ю. К. Зайцев

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Науково-технічна революція другої половини двадцятого століття була пов'язана із виникненням та поширенням принципово нових інформаційно-комунікаційних технологій. Її наслідками стали різке підвищення ролі інформації та знань у суспільно-економічній сфері, піднесення сфери послуг за рахунок відносного зниження питомої ваги масового фабричного виробництва матеріальних речей, виникнення нових суспільних явищ та проблем, які людству раніше не були відомі. Цілком природно, що суспільні науки висунули відповідні теорії, покликані пояснити наявні зміни та спрогнозувати їх подальший перебіг. Сукупність цих економічних, соціологічних, культурологічних та політологічних теорій стала основою для формування і розвитку широкої постіндустріальної концепції, яка задала тон сучасним дослідженням трансформації суспільно-економічної системи. Розвиток цієї концепції було започатковано у працях таких західних вчених, як Д. Белл, Ю. Габермас, Дж.К. Гелбрейт, Е. Гідденс, П. Друкер, М. Кастельс, Й. Масуда, Т. Сакайя, Е. Тоффлер, А. Турен, Ф. Уебстер, Ф. Ферраротті, Ж. Фурастьє, Г. Шиллер та інші.

Важливою складовою постіндустріальної теорії є аналіз нової ролі інформації та знань у сучасній економіці. Цей аналіз поступово виокремлюється в нову наукову дисципліну – теорію інформаційної економіки. Основоположниками цієї теорії були американські вчені Д. Белл, К. Ерроу, Я. Маршак, М. Порат, Дж. Стіглер та Ф. Махлуп. Різні напрями цієї теорії отримали розвиток у роботах таких західних авторів, як Дж. Акерлоф, У. Артур, Х. Веріан, С. Кінселла, Р. Раднер, Ж. Сапір, М. Спенс, Дж. Стігліц, Т. Стоуньєр, Е. ден Хартіг, У. Шерідан та інші вчені. Вагомий внесок у дослідження проблем інформаційної економіки зробили російські економісти О. Антіпіна, О. Бузгалін, К. Вальтух, С. Глазьев, С. Дятлов, Д. Іванов, В. Іноземцев, Г. Клейнер, Ю. Князев, В. Костюк, Є. Маймінас, В. Макаров, І. Мелюхін, Р. Ніжегородцев, Т. Ніколаєва, Р. Нурєєв, В. Тамбовцев, А. Урсул та інші. Серед українських вчених, які працюють у даному напрямку, слід відзначити Н. Апатову, Ю. Бажала, В. Базилевича, О. Білоруса, О. Борисенко, А. Гальчинського, В. Гейця, С. Єрохіна, Ю. Зайцева, Д. Лук'яненка, А. Маслова, Л. Мельника, О. Мельника, В. Новицького, І. Пенькову, В. Савчука, В. Семиноженка, О. Скаленка, М. Тищенко, Л. Федулову, А. Чухна, В. Якубенка та інших.

Сьогодні теорія інформаційної економіки є доволі неоднозначною економічною дисципліною. З одного боку, зараз в її рамках активно формується нове системне бачення сучасних економічних явищ, які недостатньо адекватно пояснюються за допомогою традиційних економічних концепцій або взагалі не є предметом їх уваги. Узагальнення даної теорії щодо таких проблем, як, зокрема, особливості виробництва інтелектуальної продукції, власність на неї та ринок інтелектуальної продукції, мають прямий вихід у практичну площину, тією чи іншою мірою впливають на поведінку підприємств та враховуються при проведенні державної економічної політики.

З іншого боку, повноцінна інформаційна економічна система ще не

сформувалася у жодній країні світу. Результатом науково-технічної революції другої половини XX ст. стала поява кількох нових галузей (зокрема, програмування, телекомунікації, біотехнології тощо), у функціонуванні яких провідну роль відіграють не матеріальні й капітальні, а інформаційні та людські ресурси. Розвиток цих галузей більшою або меншою мірою вплинув на діяльність усіх інших, традиційних секторів економіки, але не замінив їх. Незважаючи на прогнози деяких апологетів «нового суспільства», на сьогоднішній день не відбулося зникнення товарної форми організації виробництва та капіталістичної системи суспільного відтворення, що свідчило би про появу принципово нової соціально-економічної системи. Цілком логічним наслідком є певна неповнота, неусталеність, суперечливість соціальних та економічних теорій, що пояснюють відповідні процеси. До числа таких теорій належить теорія інформаційної економіки.

Виходячи з викладеного, було обрано тему дослідження, сформульовано його мету та завдання.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана в рамках комплексної науково-дослідної роботи «Сучасне постіндустріальне суспільство і шляхи його формування в Україні» (реєстраційний номер 0107V001332), що розробляється колективом кафедри політичної економії обліково-економічних факультетів ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Особисто автором виконано дослідження ролі інформаційних чинників у становленні сучасного типу суспільства і економіки, а також розкритий зв'язок між теорією інформаційної економіки та концепцією постіндустріального суспільства. Зазначені питання було відображено у підрозділі 1.2 «Теорія інформаційної економіки як складова концепцій соціально-економічного розвитку суспільства».

Мета і завдання дослідження. Основною метою дослідження є розкриття суперечностей ключових засад і положень теорії інформаційної економіки.

Для досягнення вказаної мети було поставлено такі завдання:

- охарактеризувати зміст інформаційної економіки;
- дослідити передумови та історію виникнення теорії інформаційної економіки, визначити її предмет дослідження;
- визначити сутність, взаємозв'язок та непослідовності в системі основних категорій, якими оперує теорія інформаційної економіки;
- виявити особливості функціонування інформаційної економіки, які суперечать закономірностям, обґрунтованим економічною наукою для традиційних економічних процесів у матеріальній сфері;
- розкрити найважливіші методологічні риси та неузгодженості теорії інформаційної економіки.

Об'єктом дослідження є інформаційна економіка.

Предметом дослідження є теорія інформаційної економіки як сукупність наукових знань про функціонування інформаційної економіки.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є

загальнонаукові методи діалектики, аналізу та синтезу, наукової абстракції. Метод порівняння дозволив розкрити зв'язок між інформаційним та іншими напрямками економічної науки. Сутність технологічної концепції соціально-економічного розвитку розкрито за допомогою методів історизму та порівняння економічних систем. Характеристика теоретичних суперечностей інтелектуальної власності потребує звернення до неоінституціональної трактовки економічних явищ.

Інформаційною базою дослідження є монографії та наукові статті вітчизняних та іноземних науковців, національні та міжнародні нормативно-правові акти, дані офіційної статистики, інтернет-джерела, енциклопедичні видання, матеріали наукових конференцій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у виявленні внутрішніх суперечностей основних складових сучасної теорії інформаційної економіки та їх невідповідностей твердженням сучасної ортодоксальної економічної теорії. Основними науковими результатами, одержаними в ході дисертаційного дослідження, які виносяться на захист і становлять наукову новизну, є такі:

вперше:

- за допомогою апофатичного підходу (опис явища шляхом наведення тих характеристик, які цьому явищу не властиві) визначено основні методологічні особливості теорії інформаційної економіки: 1) відсутність загальноновизнаної стрижневої ідеї, єдиного вихідного положення, загальної методичної або інструментальної схеми дослідження пов'язаних із інформацією економічних проблем; 2) відсутність виявлених економічною наукою законів розвитку та функціонування інформаційної економіки; 3) розгляд інформації як екзогенно внесеного в економіку явища, отже, винесення питання про її сутність за межі аналізу; 4) недосконалість існуючих методик вимірювання кількості економічної інформації; 5) обмеженість прогностичних можливостей теорії інформаційної економіки; 6) неусталеність її категоріального апарату;

удосконалено:

- визначення предмета теорії інформаційної економіки. На відміну від існуючих поглядів, за якими предмет цієї теорії або обмежується аналізом інформаційної асиметрії на ринку, або охоплює абсолютно всі інформаційні аспекти системної організації економічних процесів включно із законами управління і самоорганізації економічних систем, предмет теорії інформаційної економіки уточнено як такий, що включає, з одного боку, відтворення інформації та інформаційних ресурсів в економіці, з іншого – вплив інформації на відтворення інших елементів економічної системи та, з третього – суспільно-економічні відносини, що при цьому виникають;

- розуміння зв'язку між поняттями «економіка знань», «інформаційна» та «постіндустріальна» економіка, «інформаційне» і «постіндустріальне» суспільство, яке залежить від того, яку модель секторальної структури економіки обирає той чи інший дослідник. В обраній у дисертаційному дослідженні трисекторній моделі (де економіка складається із сфер сільського господарства, промисловості та сектора послуг) сучасний історичний етап

одержує назву «постіндустріальне суспільство», йому відповідають два синонімічні терміни «інформаційної» або «постіндустріальної» економіки. Поняття «інформаційне суспільство» застосовується тільки у чотирисекторній моделі, де економіка складається зі сфер сільського господарства, промисловості, традиційних послуг та інформаційних послуг. В цій моделі «інформаційна економіка» є наступним етапом розвитку після «постіндустріальної економіки». У п'ятисекторній моделі економіка послуг й інформаційна економіка є окремими етапами розвитку постіндустріальної економіки. Категорії «інформаційна економіка» і «економіка знань» є синонімами незалежно від обраної моделі;

- через обґрунтування некоректності використання поширеної назви «цивілізаційний підхід» для позначення моделі поділу етапів розвитку суспільства на аграрну (доіндустріальну), промислову (індустріальну) та інформаційну (постіндустріальну) стадії, її запропоновано позначати як «технологічну концепцію» або «технологічний підхід»;

дістало подальшого розвитку:

- розуміння природи зростаючої віддачі у виробництві інтелектуального продукту, що виявляється у сталому зростанні граничного продукту змінного інформаційного виробничого ресурсу. Причинами зростаючої віддачі є нерідкісність інформації, зростання її цінності у процесі використання, здатність інформації до самовідтворення. Наслідками цього ефекту є неможливість визначити оптимальний для виробника обсяг виробництва продукції засобами традиційного мікроекономічного аналізу, уможливлення індивідуалізації виробництва у широких масштабах, тенденція ринкової структури до створення «мікромонополій»;

- пояснення причин, з яких сучасна система регулювання відносин у сфері авторського права, яка тяжіє до максимального обмеження шляхів вільного розповсюдження захищених цим правом об'єктів, є недостатньо обґрунтованою з економічного погляду. Показано, що: 1) авторські права є монополією, що надається державою власнику, тому вони є формою реалізації антиконкурентної політики; 2) однією з умов наявності власності на об'єкт є його рідкісність – ознака, яка не є іманентною рисою об'єктів авторського права, а штучно надається їм через впровадження законодавчих обмежень на умови їх поширення; 3) авторське право дає можливість багаторазового продажу інтелектуального продукту, породжуючи таким чином необґрунтований дохід власника; 4) з погляду економічної ефективності не можна зробити однозначний вибір між максимальним захистом авторського права (інтелектуальної власності) та відмовою від нього, адже перше поліпшує індивідуальну, а друге – суспільну ефективність відтворення інтелектуального продукту;

- обґрунтування основних невідповідностей між економічним відтворенням матеріальних благ та інформації як таких, що мають вияв у сферах виробництва, привласнення, купівлі-продажу, використання інтелектуального продукту.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані наукові і

теоретичні результати дослідження дозволяють поглибити розуміння сучасних процесів, пов'язаних із посиленням ролі інформації та знань в економіці і суспільстві. Розроблені висновки і рекомендації дослідження можуть використовуватися органами державної влади при визначенні заходів із інформатизації суспільства, вдосконаленні нормативно-правового регулювання сфер технологічного виробництва, інтелектуальної власності і авторського права.

Окремі висновки дослідження щодо особливостей розвитку інформаційної економіки використовуються департаментом освітніх і наукових програм Міжнародного благодійного фонду «Україна 3000» при підготовці тематичних аналітичних матеріалів (довідка № 122 від 27.10.2010 р.). Положення дисертації щодо характеристики інтелектуальної власності, особливостей авторського права використано Аналітичною агенцією «Українська марка» при підготовці аналітичних матеріалів з питань відповідності окремих нормативних положень, що регулюють правовий статус об'єктів інтелектуальної власності в Україні, вимогам міжнародних угод (довідка № 42 від 15.07.2010 р.). Наукові результати дисертаційного дослідження використовуються у практичній діяльності Центрального апарату Партії регіонів (довідка № 287 від 05.11.2010 р.). Основні теоретичні результати, що містяться у роботі, використовуються у навчальному процесі при розробці та викладанні лекційних курсів та проведенні семінарських занять із дисциплін «Основи економічної науки», «Трансформаційна економіка і економічна політика», «Національні моделі економічних систем» у ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (довідка від 01.11.2010 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є науковим дослідженням, виконаним самостійно. Усі результати дослідження, що виносяться на захист, одержані здобувачем особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження було презентовано на 6 конференціях, а саме на Міжнародній конференції студентів і аспірантів з фундаментальних наук «Ломоносов-2002» (9-12 квітня 2002 р., м. Москва), на Міжнародній конференції «Міжнародний молодіжний економічний форум» (05-10 травня 2003 р., м. Київ), на Другій та Четвертій міжнародних конференціях молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (24-25 лютого 2005 р. та 23-24 лютого 2007 р., м. Тернопіль), на Третій міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика економіки і підприємництва» (11-13 травня 2006 р., м. Алушта), на Третій міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми формування нової економіки XXI століття» (23-24 грудня 2010 р., м. Дніпропетровськ).

Публікації. Основні положення та найважливіші результати дисертаційного дослідження було опубліковано у 15 одноосібних наукових працях загальним обсягом 6,12 друк. арк., у тому числі 7 – у наукових фахових виданнях обсягом 3,98 друк. арк. та 8 – в інших виданнях обсягом 2,14 друк. арк.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 161 сторінку комп'ютерного тексту, у дисертації розміщено 6 таблиць на 8 сторінках, 8 рисунків на 8 сторінках, список використаних джерел становить 141 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано предмет, об'єкт, мету та завдання дослідження, визначено методологічну базу, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У **розділі 1 «Вихідні засади дослідження інформаційної економіки»** розглянуто основні підходи вчених до розкриття змісту ключових категорій, якими оперує теорія інформаційної економіки, виявлено сутність та види економічної інформації, розкрито джерела виникнення та історію розвитку теорії інформаційної економіки, досліджено існуючі погляди на предмет цієї теорії, визначено основні риси інформаційної економіки як окремого типу економічної системи.

Сучасна наука пропонує три концептуально різні погляди на природу інформації. Недетермінований підхід стверджує, що сутність інформації не визначається взагалі, оскільки інформація є таким самим фундаментальним поняттям, як матерія та енергія. Атрибутивна концепція вважає інформацію властивістю всіх без винятку матеріальних об'єктів, що відображає їх структурну організацію матерії чи Всесвіту. Це поняття тлумачиться як міра неоднорідності розподілу матерії та енергії у просторі та в часі, міра змін, якими супроводжуються всі процеси, що відбуваються у світі. Нарешті, функціональна концепція розглядає інформацію як елемент складних самоорганізованих систем та як елемент комунікативних зв'язків між ними. За цією концепцією, у неживій природі інформації не існує.

Функціональна концепція розглядає інформацію у трьох ракурсах – антропоцентричному, синергетичному (системному, термодинамічному) та кібернетичному (комунікативному). З антропоцентричного погляду, інформація з'явилась в ході антропосоціогенезу, оперувати нею можуть винятково люди, які володіють мовою та свідомістю. Синергетична парадигма пропонує тлумачити інформацію як ступінь впорядкованості елементів системи, заперечення ентропії, міру складності структур. У кібернетичній моделі вважається, що інформаційні процеси присутні у всіх самокерованих системах. Інформація розглядається як комунікативне повідомлення у системі зв'язку, спрямоване на зниження невизначеності щодо стану певної системи. Доповненням до кібернетичного підходу є семантичний аспект інформації, в якому наголошується на змісті мовленнєвих повідомлень, які передаються або сприймаються людиною, на інтерпретації інформації, яка міститься у певних знаках.

Місце інформації в економіці як складній самоорганізованій системі розкривається за допомогою семантично-кібернетичного підходу функціональної концепції. Інформація є як безпосереднім елементом системи

(виступаючи у формі інформаційних ресурсів), так і елементом комунікації між елементами системи (наприклад, інформація про ринкову кон'юнктуру). Поняття інформації в економіці доцільно тлумачити як відомості про економічні явища та процеси, що знижують ступінь невизначеності економічних суб'єктів, відчужені від їх авторів та перетворені у повідомлення (в тому числі записані на матеріальному носії), які можна відтворювати шляхом передачі людьми усним, письмовим чи іншим способом. У роботі розкрито характеристики інформації, що впливають із цього визначення, та систематизовано основні способи класифікації економічної інформації. Підкреслено, що ознаки, завдяки яким деяка нова інформація практично не викликає реакції, а інша радикально змінює поведінку економічних суб'єктів, не є з'ясованими. Висунуто гіпотезу, що характер реакції на нову інформацію залежить від того, наскільки вона є несподіваною і суперечить попередньому стану речей. Досліджено логіку зв'язку між поняттями категоріального ряду «дані» – «інформація» – «знання» – «мудрість». Вивчення змісту перелічених категорій дало підстави для висновку, що поширене в науковій літературі трактування інформації як форми знань, як вторинної та похідної від знань субстанції є некоректним.

Теорія інформаційної економіки аналізує тенденції розвитку економічної системи, спричинені науково-технічною революцією середини ХХ ст. Її наукові витоки можна прослідкувати щонайменше до праць англійського філософа ХVII ст. Ф. Бекона, в яких з'явилися думки про особливу роль інформації і знань у житті суспільства. Більш сучасними інтелектуальними попередниками цієї теорії є постмодерністський напрям філософії, шумпетеріанська школа інноваційного розвитку та концепція постіндустріального суспільства. В дисертаційному дослідженні висвітлено внесок представників цих концепцій Д. Белла, Ф. Махлупа, Дж. Стіглера у започаткування системних досліджень ролі інформації в соціально-економічній системі. Ключовими напрямками розвитку досліджень після 1970-х років є особливості соціально-економічних відносин у постіндустріальній економіці; вивчення процесу економічного зростання, спричиненого технологічним прогресом і впровадженням інформаційних технологій; розробка моделей функціонування ринків інформації; вивчення впливу стану поінформованості суб'єктів традиційних ринків на результати ринкових трансакцій; обґрунтування особливостей інтелектуальної власності; визначення нової ролі людини в економіці (концепції людського та інтелектуального капіталу).

У термінологічному сенсі варто уникати позначення теорії постіндустріального суспільства як «цивілізаційної концепції». Вираз «технологічна концепція» є більш точним. Річ у тім, що поняття «цивілізація» має багато значень та найчастіше використовується у культурологічному, а не соціально-економічному контексті. Крім того, під назвою «цивілізаційний» зібрано кілька теорій, зокрема, цивілізації А. Тойнбі, теорія стадій економічного розвитку У. Ростоу, сучасна концепція «зіткнення цивілізацій», поширена С. Хантінгтоном, та ін. Тому недоречно навантажувати поняття «цивілізація» ще одним семантичним значенням.

Автором показано можливість і аналітичну продуктивність поєднання підходів формаційної та технологічної концепцій соціально-економічної динаміки при визначенні особливостей сучасного етапу історичного розвитку. Всупереч поширеній в джерелах радянських часів думці про протилежність цих підходів, розкрито їх спільні риси та єдину методологічну основу.

У роботі запропоновано структуровану характеристику предмета теорії інформаційної економіки та показано, що він перетинається із предметом концепції постіндустріального суспільства як такої, в якій приділяється велика увага підвищенню ролі послуг у суспільному розвитку (рис. 1).

Рис. 1. Предметна область теорій інформаційної економіки та постіндустріального суспільства.

За допомогою розгляду трьох моделей секторальної структури економіки пояснено зв'язок між кількома назвами, якими позначається сучасна соціально-економічна система.

У розділі 2 «Основні проблеми теорії інформаційної економіки» проаналізовано особливості впливу інформаційного чинника на процес виробництва, продемонстровано економічні суперечності, пов'язані із утворенням, реалізацією та захистом інтелектуальної власності, визначені методологічні особливості дослідження інформаційної економіки.

Економічні властивості інформації як ресурсу, що застосовується у виробничому процесі, та як основної складової частини інтелектуального продукту, що є результатом такого виробництва, помітно відрізняються від характеристик традиційних економічних ресурсів (табл. 1).

Інформаційні ресурси відіграють у процесі виробництва подвійну роль. По-перше, інформація є безпосереднім виробничим фактором у сучасних видах творчої виробничої діяльності. По-друге, у вигляді технологій вона відіграє роль чинника, що підвищує ефективність традиційних видів виробничої діяльності.

**Порівняння традиційних чинників виробництва
та інформаційних ресурсів**

Ознака	Традиційні виробничі ресурси	Інформаційні ресурси
Права власності	Чітко визначені: ці ресурси можливо привласнити, а згодом – й відчужити	Слабо специфіковані або не специфіковані взагалі, тому привласнити ці ресурси доволі складно, а відчужити їх неможливо
Умова власності	Право розпорядження фактором	Здатність використати ресурс
Вимірювання	Вимірюються у натуральних одиницях та у вартісному вигляді	Не піддаються вимірюванню у натуральному виразі
Зміни при використанні у виробництві	Втрачають споживчу вартість; мінова вартість практично не змінюється. Інший суб'єкт скористатися цим же ресурсом (фактором) не може	Споживча вартість зберігається, мінова вартість, як правило, зростає. Створюється додаткова споживча та мінова вартість. Зберігається можливість використання цього ж ресурсу іншим суб'єктом
Гранична віддача	Спадна	Зростаюча
Подільність	Можна розділити на окремі частини, використати певну кількість наявного фактора	Розділити на складові частини неможливо, оскільки при цьому буде повністю втрачено споживчу вартість ресурсу
Наявна в природі кількість	Є рідкісними, тобто їх кількість обмежена	Не є рідкісними: наявна кількість необмежена
Відновлення	Невідновлювальні	Самовідтворювальні
Можливості використання	Залежать від наявного обладнання та технологій	Залежать від розумових здібностей, інтелекту конкретної людини
Однорідність	Різні одиниці факторів можуть бути однорідними (гомогенними)	Ніколи не є однорідними (гомогенними)
Витрати на створення	Пропорційні кількості споживачів ресурсу	Практично не залежать від кількості споживачів
Знос	Фізичний та моральний	Тільки моральний
Форма існування	Матеріальна, уречевлена (капітал, земля) або нематеріальна (праця)	Тільки нематеріальна за змістом, існує на матеріальних носіях
Споживання	Відбувається в одному місці й одномоментно	Може бути розтягнутим як в часі, так і у просторі

Автором досліджено причини і наслідки властивого інформаційному виробництву явища зростаючої віддачі, за якого додаткове залучення виробничих ресурсів призводить до постійного зростання граничного продукту. Тобто це ситуація, за якої гранична продуктивність факторів виробництва зростає у трансформаційному (технологічному) процесі підприємства.

Виділяють чотири джерела зростаючої віддачі виробництва на підприємствах, що функціонують у високотехнологічних галузях: ефект

масштабу, ефект навчання, мережеві ефекти та ефекти взаємного впливу. В контексті зростаючої віддачі ефектом масштабу прийнято називати специфічну структуру витрат на виробництво інтелектуального продукту, яка характеризується значними постійними витратами на його створення та низькими середніми змінними витратами на тиражування створеного продукту. Ефектом навчання є динамічна залежність між зростанням випуску продукції та зростанням продуктивності виробництва. Мережевий ефект виявляється у зростанні економічної корисності товару зі збільшенням кількості суб'єктів економіки, які мають подібні товари (чим більше є власників телефонів, тим більший кількості друзів може подзвонити кожен з них). Цінність породжується нерідкісністю, розповсюдженістю речі. Ефекти взаємодії або ефекти соціальної мережі мають місце, якщо рішення покупця залежить від відгуків або очікувань інших покупців даного товару. Наслідки дії зазначених ефектів подано у таблиці 2. Через зростаючу віддачу на ринку утворюється ситуація «мікромонополії», за якої товаром є відносно унікальна продукція, аналоги до якої існують, однак альтернативна вартість переходу до застосування цих аналогів для споживача є достатньо високою для того, аби такий перехід не відбувався.

Таблиця 2

**Наслідки дії ефектів,
які спричиняють зростаючу віддачу виробництва**

Ефект	Аналітичні наслідки для інформаційного виробництва	Вплив ефекту на вартість та корисність продукту
Ефект масштабу	Створення нового продукту, з одного боку, та його тиражування, з іншого, мають абсолютно різний технологічний характер	Вартість одиниці продукту знижується
Ефект навчання	Створення нових інформації та знань як побічного, додаткового продукту	Вартість одиниці продукту знижується, корисність зберігається
Мережевий ефект	Цінність породжується та збільшується завдяки поширеності, а не рідкості товару	Співвідношення граничної корисності продукту до його ціни зростає
Ефект взаємодії	Великий вхідний бар'єр для нових виробників, тенденція до повної монополізації ринку	Вартість продукту отримує штучно сформовану «монопольну» складову, яка визначається не виробництвом, а ринком

Питання про розробку інформаційної теорії вартості було порушене на початку 1960-х років такими відомими теоретиками, як Д. Белл, Ю. Габермас та К. Ерроу. У роботі проаналізовано причини, з яких усі існуючі спроби розв'язати цю проблему поки що є марними. На наш погляд, це пов'язано із тим, що інформаційну концепцію вартості намагаються викласти у логіці та термінах або маржиналістської, або трудової теорії вартості. Однак інформаційний чинник не вписується у рамки, які задаються кожною з цих двох

теоретичних схем. Спроб відійти від цих схем у літературі не спостерігається. Відсутність логічно завершеної теорії вартості, що ґрунтується на інформації, ускладнює глибокий аналіз сутності власності на інформацію та особливостей ринків інформації.

Інтелектуальна власність має тривалу, багатовікову історію. У юридичному сенсі інтелектуальна власність є усталеною концепцією та практикою, сфера поширення цього явища постійно зростає. Водночас, економічний аналіз змісту та особливостей інтелектуальної власності як власності на інформацію є виключно нормативним, він не містить позитивної складової, є фрагментарним та суперечливим. Повноцінного економічного визначення категорії «інтелектуальна власність» немає. Класичне повне економічне тлумачення власності, за якого умовами наявності власності на певний об'єкт є його рідкісність та витрачення людиною зусиль на його створення, до інформації застосувати не можна, оскільки інформації не властива рідкісність. Рідкісною інформацію робить правовий режим інтелектуальної власності, чим порушується логіка, оскільки причина та наслідок явища міняються місцями.

Деякі суперечності інтелектуальної власності висвітлено на прикладі захисту інтелектуального продукту авторським правом. Так, продукт матеріальної праці продається виробником лише один раз, після чого виробник його втрачає. З іншого боку, творець може продавати плоди своєї творчості, що підпадають під дію авторського права, багаторазово, одержуючи дохід від кожного продажу (вартість тиражування інформації дуже мала у порівнянні із витратами на її створення). Якщо твір стає класикою, то доходи від його продажу одержуватимуть й онуки автора, які не мають до його створення ані найменшого відношення. Адже за чинними міжнародними нормами авторське право діє протягом 50-70 років після смерті автора. Тобто через авторські права виникає явний відрив вартості продукту праці від самої праці.

Ці суперечності призводять до того, що з теоретичних позицій можна однаково переконливо обґрунтовувати як необхідність тотального захисту інтелектуальної власності (підвищується індивідуальна ефективність використання інформації), так і бажаність повної його відсутності (підвищується суспільна ефективність використання інформації). Вибір між цими двома протилежними режимами права інтелектуальної власності повинна робити держава. В той же час сучасне міжнародне право схиляє усіх членів світового співтовариства до впровадження максимально жорсткого режиму захисту інтелектуальної власності.

Здійснені у роботі теоретико-методологічні узагальнення щодо основних проблем і суперечностей теорії інформаційної економіки ґрунтуються на тому, що сучасне бачення змісту методологічного знання є більш широким та гнучким порівняно із традиційним визначенням методології як вчення про методи наукового пізнання. Слід виділити дві групи сучасних підходів до змісту методологічного знання. Згідно з першим, структура методології тлумачиться довільно, до неї включаються ті елементи, які є зручними для певного дослідження та дослідника. Відповідно до другого підходу,

методологія має три предметні області: вчення про метод; епістемологію як вчення про структуру наукового знання; онтологію, в рамках якої досліджуються історія науки, її предмет, категоріальний апарат тощо.

Дослідження проблем функціонування інформаційної економіки мають низку методологічних особливостей. Зокрема, результати, що одержуються у ході дослідження, залежно від обрання тієї або іншої методики аналізу можуть бути прямо протилежними, що продемонстровано на прикладі бажаності захисту інтелектуальної власності або відмови від нього. Існує питання про те, чи можна в принципі розглядати проблеми участі інформації в економічних процесах із застосуванням неокласичного інструментарію. Адже неокласики розглядають поведінку обмежених, «економічних» ресурсів, а інформація як економічний ресурс є іманентно необмеженою.

Те, що теорія інформаційної економіки практично не розглядає сутності інформації, вважаючи її екзогенно внесеним в економіку явищем, призводить до значної непослідовності усього її категоріального апарату.

Теорії інформаційної економіки бракує, у термінології І. Лакатоса, «жорсткого ядра» власної дослідницької програми. На сьогодні у цій теорії не визначено ключові вихідні положення, вона не має єдиної покладеної в свою основу стрижневої ідеї. Не зрозуміло, в якій пізнавальній моделі (детерміністичній діалектичній чи недетерміністичній синергетичній) розвиватиметься ця теорія. Їй бракує власного аналітичного інструментарію, який не був би запозичений у інших наукових напрямів. Зважаючи на наявність проблем інформаційної економіки, які не здатна адекватно пояснити жодна з існуючих в економіці концепцій (наприклад, вартість інформації або вимірювання її кількості), останнє є суттєвою перепорою для подальшого розвитку цієї теорії.

Поява і розвиток інформаційного суспільства пов'язується із необхідністю якісного зсуву в економічній теорії. Тому в дослідженні порушене питання про розгляд теорії інформаційної економіки як окремої парадигми економічної науки. Сформульовано два критерії, яким має відповідати теорія або система наукових поглядів, що претендує на статус парадигмальної. По-перше, парадигма в економічній науці повинна характеризуватися комплексністю і цілісністю, себто охоплювати та пояснювати всі основні аспекти функціонування економіки. По-друге, вихідні принципи та центральні ідеї, на яких вибудовується нова економічна парадигма, мають бути відмінними від принципів, покладених в основу традиційної, класичної економічної науки.

У цьому розрізі відмітною ознакою теорії інформаційної економіки є її акцент на технологічному боці економічних відносин, що споріднює її із постшумпетеріанським напрямом економічного аналізу та відрізняє від класичного та неокласичного. Натомість, оскільки теорія інформаційної економіки ще не є комплексною та всеосяжною, то поки що вона не може претендувати на статус цілком нової, повноцінної дослідницької парадигми.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснене теоретичне узагальнення та запропоноване нове вирішення наукового завдання, яке полягає у характеристиці основних засад, підходів та суперечностей теорії інформаційної економіки як окремого напрямку економічної теорії. Результати проведеного дисертаційного дослідження дають можливість сформулювати такі висновки:

1. Інформаційною економікою є економічна система країни, в якій інформаційний сектор посідає центральне місце та визначальним чином впливає на функціонування всіх інших галузей. Інформаційний сектор утворюють ті сектори та галузі, в яких створюється інтелектуальний продукт (наука, освіта, телекомунікації тощо). Визначальними рисами цих секторів є застосування висококваліфікованої інтелектуальної праці, висока питома вага витрат на залучення інформаційних ресурсів порівняно із матеріальними витратами, створення нової інформації та знань як головний продукт виробничої діяльності.

2. Ідеї про особливу роль інформації та знань у життєдіяльності суспільства вперше з'явилися у науці понад чотири століття тому у працях англійського філософа Ф. Бекона. Системні дослідження постіндустріальних процесів, пов'язаних із різким зростанням ролі інформації в суспільному житті, почалися у другій половині XX ст. Основоположниками вивчення постіндустріального суспільства й економіки є Ф. Махлуп, Д. Белл, Дж. Стіглер.

3. Теорія інформаційної економіки виникла як один із напрямів соціологічної теорії постіндустріального суспільства. Разом з тим, до її поля уваги потрапили проблеми, які залишалися поза увагою соціологічної науки. Тому сьогодні теорія інформаційної економіки має дві лінії розвитку. Першою є дослідження сучасного стану соціально-економічних систем, місця й ролі держави в економіці, участі інформації й інформаційних ресурсів у виробничому процесі, що успадковані від постіндустріальної концепції. Друга лінія – суто економічний аналіз проблем інтелектуальної власності, ринку, економічного зростання та відтворення, який здійснюється за допомогою неокласичного, інституціонального та неоінституціонального аналітичного інструментарію. Цей напрям теорії інформаційної економіки прямо не пов'язаний із постіндустріальною моделлю. «Побічним наслідком» цього є мультидисциплінарність цієї теорії. Її предмет не обмежується економічними проблемами, натомість завжди включає та враховує соціальні, політичні та інші процеси.

4. Предметом теорії інформаційної економіки є, з одного боку, процес відтворення інформації та інформаційних ресурсів в економіці, з іншого – вплив інформації на відтворення інших елементів економічної системи та, з третього, – суспільно-економічні відносини, що при цьому виникають. Її предмет можна визначити й тавтологічно. Предметом інформаційної економіки є всі аспекти участі інформації в економічних процесах або її впливу на перебіг цих процесів. Вперше за історію розвитку економічної науки об'єктом її вивчення став нерідкісний, необмежений ресурс. Натомість погляд неокласиків

на предмет теорії інформаційної економіки як дисципліни, що вивчає лише участь інформації у ринкових процесах, уявляється недостатньо широким.

5. Поняття інформації пов'язане із іншими категоріями у такій ієрархічній послідовності: дані – інформація – знання – мудрість. Дані є базовим шаром. Інформація додає до них контекст. Вона утворюється шляхом аналізу зв'язків між різними даними. Знання виникають завдяки практичному застосуванню інформації. Вони пояснюють, «як» застосовувати інформацію. А мудрість є результатом застосування знань, спілкування користувачів знань та розмірковувань людини. Вона відповідає на питання, «чому» і «коли» здійснювати певні дії.

6. Ядром категоріального апарату інформаційної економіки як наукової дисципліни є співвідношення категорій «дані», «інформація» та «знання». На наш погляд, в економічному контексті їх доцільно розглядати як послідовність понять, кожне з яких є більш вузьким порівняно до попереднього. Так, інформація розглядається як дані, що були впорядковані, організовані, збережені, тобто наділені певними властивостями, які дають змогу усувати наявну невизначеність («інформація – усунена невизначеність»). У свою чергу, принциповою відмінністю між інформацією та знаннями є те, що інформація зберігається на зовнішніх щодо людини матеріальних носіях та передається за допомогою технічних засобів, а знання є відображенням об'єктивно існуючої інформації у людській психіці. При цьому, незважаючи на значні відмінності між інформацією і знаннями, поняття «інформаційна економіка» та «економіка знань» вживаються як синоніми.

7. Інформаційна економіка демонструє особливості функціонування, не характерні для секторів матеріального виробництва. На відміну від матеріального виробництва, якому властива постійна або спадна віддача від залучення додаткових ресурсів, створення, тиражування, розповсюдження інтелектуальних продуктів демонструють зростаючу віддачу. Та частина інтелектуального продукту, що створюється з метою вільного розповсюдження (а отже, є чистим суспільним благом), може ефективно вироблятися приватним сектором. Через неоднорідність інтелектуальних продуктів, їх ринки апріорі не можуть бути конкурентними. Споживча вартість інформаційних ресурсів і продуктів зберігається і примножується у процесі їх використання. У сфері інтелектуальної власності міжнародні і національні регулятивні інститути традиційно проводять політику обмеження можливостей вільного розповсюдження інформації, тобто сприяють монополізації відповідних відносин, їх антиконкурентному характеру. Незважаючи на законодавчі вимоги чітко специфікувати сукупність прав власності на інформацію, їх реальний ступінь специфікації є значно нижчим порівняно із власністю на матеріальні блага (інформації іманентно властиві значно послаблені права власності). Суперечливість теорії інформаційної економіки спричинена складністю, багатогранністю, порівняною новизною та швидкою зміною тих феноменів, що становлять предмет її аналізу.

8. Врахування ролі інформації, інформаційного фактора, знань в економічних процесах потребує більш або менш радикального перегляду

традиційних наукових підходів до будь-якого економічного явища. Це пов'язано з тим, що особливості функціонування інформаційної економіки відчутно відрізняються від розвитку аграрної та індустріальної економіки, оскільки інформація є економічним ресурсом із принципово новими для науки властивостями, повного розуміння сутності якої людство ще не має.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. *Ніколаєв Є.Б.* Логіка зростаючої віддачі в інформаційній економіці / Є.Б. Ніколаєв // Стратегія економічного розвитку України : Наук. зб. – Вип. 4 (11). – К. : КНЕУ, 2002. – С. 236-242 (0,5 др. арк.).
2. *Ніколаєв Є.Б.* Про властивості інформаційних ресурсів / Є.Б. Ніколаєв // Формування ринкової економіки : Міжвідомчий науковий збірник. Заснов. у 1992 р. Вип. 11. – К. : КНЕУ, 2003. – С. 287–295 (0,49 др. арк.).
3. *Ніколаєв Є.Б.* Інформація та знання як категорії економічної науки / Є.Б. Ніколаєв // Формування ринкової економіки : Зб. наук. праць. Вип. 12. – К. : КНЕУ, 2004. – С. 137–147 (0,5 др. арк.).
4. *Ніколаєв Є.Б.* Глобальний перехід до постіндустріальної формації / Є.Б. Ніколаєв // Формування ринкових відносин в Україні : Збірник наукових праць. Вип. 4 (59). – К., 2006. – С. 25-29 (0,48 др. арк.).
5. *Ніколаєв Є.Б.* Економічний аналіз специфікації авторського права як форми інтелектуальної власності / Є.Б. Ніколаєв // Економічна теорія. – 2007. – №3. – С. 13-20 (0,54 др. арк.).
6. *Ніколаєв Є.Б.* Теорія інформаційної економіки як парадигма економічної теорії: приклад методологічно сумнівного аналізу / Є.Б. Ніколаєв // Економічна теорія. – 2008. – №4. – С. 19-30 (0,87 др. арк.).
7. *Ніколаєв Є.Б.* Методологічні особливості теорії інформаційної економіки [Електронний ресурс] / Є.Б. Ніколаєв // Ефективна економіка. – 2010. – №12. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua/>. – Назва з екрана (0,6 друк. арк.).

В інших виданнях:

8. *Николаев Е.Б.* Новые реалии деятельности фирм в глобальной информационной экономике / Е.Б. Николаев // Ломоносов–2002 : Международная конференция студентов и аспирантов по фундаментальным наукам, МГУ им. М.В. Ломоносова, 9-12 апреля 2002. Сборник тезисов. – М. : МАКС Пресс, 2002. – С. 57-58 (0,13 др. арк.).
9. *Ніколаєв Є.* Необхідність та реальність становлення інформаційного суспільства / Є. Ніколаєв // Матеріали міжнародного молодіжного економічного форуму. – Київ, 5-10 травня 2003 р. – К. : КНЕУ, 2003. – С. 177-179 (0,27 др. арк.).
10. *Ніколаєв Є.* Соціальні передумови інформаційного суспільства в Україні / Є. Ніколаєв // Друга міжнародна конференція молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації». ТАНГ, 24-25 лютого 2005 року. Збірник

тез доповідей. Частина 2. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – С. 288-291 (0,13 др. арк.).

11. *Ніколаєв Є.Б.* Теоретичні суперечності інтелектуальної власності / Є.Б. Ніколаєв // Теория и практика экономики и предпринимательства / Материалы III Международной научно-практической конференции. Алушта, 11-13 мая 2006 года. – Симферополь, 2006. – С. 224-225 (0,1 др. арк.).

12. *Ніколаєв Є.* Особливості державного регулювання економіки в інформаційному суспільстві / Є. Ніколаєв // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації : зб. тез доп. 4-ї Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених: м.Тернопіль, 23-24 лютого 2007 р. Частина 2. – Т. : Економічна думка, 2007. – С. 424-426 (0,1 др. арк.).

13. *Ніколаєв Є.* Постіндустріальний процес як виклик для інституту держави / Є.Ніколаєв // Політичний менеджмент. – 2008. – №2(29). – С. 144-155 (0,8 др. арк.).

14. *Ніколаєв Є.Б.* Транснаціоналізація та постіндустріалізація як головні чинники впливу на національні моделі розвитку / Є.Б. Ніколаєв // Національні моделі економічних систем : навч. посіб. / [О.О. Беляєв (кер. авт. кол.), А.С. Бебело, В.І. Кириленко, В.І. Сацик та ін.]. – К. : КНЕУ, 2010. – С. 38-45 (0,43 др. арк.).

15. *Ніколаєв Є.Б.* Про предмет теорії інформаційної економіки / Є.Б. Ніколаєв // Проблеми формування нової економіки XXI століття : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., 23-24 грудня 2010 р. : В 6 т. – Дніпропетровськ : Біла К.О., 2010. – Т. 1 : Національні стратегії розвитку в умовах глобалізації. – 2010. – С. 59-61 (0,18 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Ніколаєв Є.Б. Теорія інформаційної економіки: зміст і основні суперечності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – Економічна теорія та історія економічної думки. – ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – Київ, 2011.

Дисертація присвячена розгляду теорії інформаційної економіки як концепції, яка вивчає вплив інформації на економічні процеси. Досліджуються зміст основних категорій цієї теорії, історія її становлення, її предмет, особливості інформаційного (постіндустріального) етапу розвитку суспільства, інтелектуальна власність, авторське право та виробництво інтелектуальної продукції, методологічні риси теорії інформаційної економіки. Суперечливість визначено як одну із ключових ознак цієї теорії, що проявляється у термінологічній, змістовній, теоретико-методологічній площині.

У роботі розкрито підходи до визначення економічної інформації, її характеристики, систематизовано основні способи класифікації економічної інформації. Досліджено властиве інформаційному виробництву явище зростаючої віддачі, за якого додаткове залучення виробничих ресурсів

призводить до більш ніж пропорційного збільшення обсягу виробленої продукції. Деякі суперечності інтелектуальної власності висвітлено на прикладі захисту інтелектуального продукту авторським правом. Дослідження проблем функціонування інформаційної економіки мають низку методологічних особливостей, що показані у роботі. Порушене питання про розгляд теорії інформаційної економіки як окремої парадигми економічної науки.

Ключові слова: інформація, інформаційна економіка, постіндустріальне суспільство, інтелектуальна власність, авторське право, методологія, парадигма.

АННОТАЦИЯ

Николаев Е.Б. Теория информационной экономики: содержание и основные противоречия. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.01 – Экономическая теория и история экономической мысли. – ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана». – Киев, 2011.

Диссертация посвящена рассмотрению теории информационной экономики как концепции, изучающей влияние информации на экономические процессы. Исследуются содержание основных категорий этой теории, история ее становления, ее предмет, особенности информационного (постиндустриального) этапа развития общества, интеллектуальная собственность, авторское право и производство интеллектуальной продукции, методологические черты теории информационной экономики. Противоречивость определена как одна из ключевых черт этой теории, проявляющаяся в терминологической, содержательной, теоретико-методологической плоскостях.

В работе раскрыты подходы к определению экономической информации, ее характеристики, систематизированы основные способы классификации экономической информации. Исследовано присущее информационному производству явление возрастающей отдачи, при котором дополнительное привлечение производственных ресурсов приводит к более чем пропорциональному росту объема произведенной продукции. Некоторые противоречия интеллектуальной собственности освещены на примере защиты интеллектуального продукта авторским правом. Исследования проблем функционирования информационной экономики имеют ряд методологических особенностей, показанных в работе. Поднят вопрос о рассмотрении теории информационной экономики в качестве отдельной парадигмы экономической науки.

Ключевые слова: информация, информационная экономика, постиндустриальное общество, интеллектуальная собственность, авторское право, методология, парадигма.

SUMMARY

Nikolaiev Ye.B. Theory of Information Economy: Essence and Key Contradictions. – Manuscript.

The Thesis for the Degree of Candidate of Economic Sciences in speciality 08.00.01 – Economic Theory and History of Economic Thought. – SHEE “Vadym Hetman Kyiv National Economic University”, Kyiv, 2011.

The thesis is devoted to the research of the theory of information economy as a concept that studies the influence of information on economic processes. The definitions of the key categories of the theory, its history, peculiarities of the information stage of social development, intellectual production, intellectual property, methodological features of the theory are studied. Inconsistency is defined as an instrumental feature of this theory which is revealed in terminological, substantive, theoretical, methodological spheres.

Economic theory views information as a primary element of economic system and as a component of communications within it. Here information should be understood as data on economic phenomena and processes which reduces the degree of uncertainty of economic players, is alienated from their authors and is converted to messages which can be transferred to other people via oral, written or other means. The thesis explores the characteristics of information which are implied from this definition, and lists the main ways of classifying information. Logical relationships between the terms “data”, “information”, “knowledge”, “wisdom” are studied. Connections between the notions of knowledge economy, information and postindustrial economy, information and postindustrial society are explored.

Scientific papers offer a wide variety of views on the subject of the theory of information economy. The author of the dissertation proposes a structured view of the subject of the theory, and demonstrates that it overlaps the subject of the concept of postindustrial society, which, in its own turn, studies the consequences of the increasing role of services in social development. Theory of information economy studies the process of reproduction of information and information resources in the economy, and the influence of information on the reproduction of other elements of economic system and on socio-economic relations.

Intellectual production is characterised by increasing returns which are an effect where introduction of additional production resources leads to more than proportional growth of production output. The causes and consequences of the effect are determined. Among the reasons for increasing returns are non-scarcity of information, increase of its value in the process of its usage, its ability to self-reproduce. The consequences of the effect include the impossibility to determine optimal production output volume with traditional microeconomic instruments, a perspective for individualization of production on a large scale, market trend towards the creation of “micromonopolies”. Micromonopolies are market structures for comparatively unique products which have similar replacements, but which bear quite high switching costs for the consumers that prevent them from switching to such similar competitive products.

It is shown that the existing economic analysis of intellectual property is normative and fragmented. A classic definition of property states that the two

prerequisites for property on any object are efforts of people to create it or to take it from nature and the scarcity of the object in question. This definition, however, is not directly applicable to information since the latter is not scarce.

Some contradictions of intellectual property are demonstrated on the example of copyright. In particular, copyright is a monopoly given by the state to the owner, therefore they are a form of anti-competitive policy. Copyright allows for repeated sales of any intellectual product, which leads to unreasonable income for the owner. Judging by economic efficiency, it's impossible to unambiguously choose between maximum protection of copyright and its rejection, since protection of copyright raises individual efficiency of intellectual production, while its rejection increases social efficiency of reproduction of intellectual products. The state is responsible for choosing between these two opposite modes of copyright and intellectual property law. Nevertheless, current international law forces all the states to introduce harsh regimes of intellectual property protection.

Research into functioning of information economy has a number of methodological features. The results of the research can be exactly opposite depending upon the choice of the analytical methods. There is no universal analytical scheme of studying economic issues which are connected with information. Equally, there is no method of measuring the amount of economic information. The question of what is information is beyond the scope of the theory of information economy. The look-ahead ability of the theory is limited, and its categorial apparatus is still not fully established.

The thesis raises the question of viewing the theory of information economy as a new paradigm in economics. Since this theory is not yet fully integrated and all-inclusive, it so far cannot claim the status of a wholly new, full-fledged research paradigm.

Key words: information, information economy, postindustrial society, intellectual property, copyright, methodology, paradigm.

Підписано до друку 04.04.2011 р. Формат 60х90 1/16. Папір офс.
Друк офс. Автор. арк. 0,9. Тираж 100 екз. Замовл. № 104.

Видавництво та друк – Інформаційно-видавничий центр Товариства „Знання” України.
03680, м. Київ, вул. Велика Васильківська (Червоноармійська), 57/3, к. 314.
Тел. 287-41-45, 287-30-97.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №217 від 11.10.2000 р.